

MAANDBLAD

UITGEGEVEN DOOR HET NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP IN LIMBURG.

Verslag der Algemeene Ledenvergadering van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg op Maandag 7 Jan. 1.1. te Maastricht.

Tegen half twee zijn, met den Voorzitter, aanwezig de heeren: A. M. Sprenger, C. J. H. van Eck, J. Gusgens, Burgem. J. van Oppen, Al. de Wever, B. Gerritzen, J. Pagnier, H. van Rummelen, M. van Mulken, H. Schmitz S. J., G. H. Schoth, I. Kaufmann, Aug. Kengen, G. Romijn, P. Brouns en A. J. A. Flament.

De Voorzitter roept allen een hartelijk welkom toe, bijzonder Burgemeester van Oppen, als hoofd der stad Maastricht; 't doet hem genoeg deze bijeenkomst te zien plaats hebben in 't Museumgebouw, het gebouw van het Genootschap; als hij een wensch mag uitspreken, is 't, om er blij het Maastrichter gemeentebestuur nogmaals op aan te dringen, dat er spoed gezet worde achter de restauratieplannen van 't Museum, de plannen — (ze waren in de vergaderzaal tentoongesteld) — zijn klaar, zijn mooi, zijn praktisch, waarom derhalve de herstellingswerken uitgesteld?...

De stad is 't aan haar een verplicht voor een gebouw te zorgen 'twelk en haar en de vereeniging waardig is.

Waar de Secretaris, op 't laatste oogenblik, telegrafisch bericht had gezonden, dat hij wegens ambtsbezigheden niet ter vergadering kon komen, verwees de Voorzitter, voor wat betreft punt 2 der agenda, n.l. notulen der vorige vergadering, naar 't Maandblad, waarin een uitgebreid verslag der te Heerlen in Mei 1.1. gehouden vergadering te vinden is en memoreerde, hoe in Heerlen de stoot werd gegeven tot aanstelling van een Conservator van 't Natuurhistorisch Museum in Maastricht.

„Om een gemakkelijk leven te hebben, aldus de Voorzitter, had hij heusch dat Conservatorschap niet op zich genomen; als Rector te Raath had hij 't inderdaad heel wat gemakkelijker; hij was naar Maastricht gekomen door drang der leden van het Genootschap.”

't Jaarverslag van den Penningmeester, alsmede 't verslag der Kasecommissie, 'twelk op de agenda stond werd, alweer wegens verhindering van den Penningmeester, om wille van ambtsbezigheden, uitgesteld tot de e.k. Zomervergadering.

Aan dat uitsel knoopte de Voorzitter tegelijkertijd 't verslag vast van de Museumcommissie en van den Bibliothecaris; memoreerde hoe in 't afgelopen jaar en Museum en Bibliotheek menige aanwinst mochten boeken en sprak hij een woord van hulde, zoowel tot commissie als tot bibliothe-

caris en beval Museum en Bibliotheek aan in de belangstelling der leden.

In plaats van 't Bestuurslid, de heer A. M. Sprenger, die, wegens zijn benoeming te Wageningen, Limburg metterwoon gaat verlaten, en vanaf de oprichting van het Genootschap, een der meest verdienstelijke Bestuursleden der vereeniging was, wordt, met algemeene stemmen, benoemd: de heer Pagnier, iemand, die zich vooral voor „floristisch Limburg” zeer interesseert en op dit gebied zijn sporen heeft verdiend.

De heer de Gier werd als bestuurslid herbenoemd.

Hierna volgde de benoeming der Commissie belast met het nazien der Bibliotheek.

Als zoodanig werden aangewezen: de Z. E. H. Al. de Wever en de heer Flament.

Op voorstel van den heer van Rummelen zal de Zomervergadering gehouden worden te Heerlen, op een nader te bepalen dag.

Pater Schmitz geeft 't Bestuur in overweging over te gaan tot den aankoop van een aantal Krijt-fossielen, welke in de buurt van Maastricht gevonden worden.

De heer A. Kengen meent dat 't op den weg der Vereeniging ligt zich in verbinding te stellen met de verschillende exploitaties van mergel- en kalksteengroeven ter verkrijging van petrefaecten.

De heer Pagnier dringt aan op een verzoek aan de leden om zich, in verschillende groepen, beschikbaar te stellen voor 't aanwerven van natuurhistorische voorwerpen, bestemd voor Museum en Museumtuin.

De heer Sprenger spreekt een opwekkend woord tot de vergaderden, waarin hij er op wijst, dat 't Nat.-Nist. Gen. niet mag indommelen, zich niet mag laten beïnvloeden door de tijdsomstandigheden.

Nadat de Voorzitter de verschillende sprekers heeft beantwoord en een hartelijk woord van afscheid heeft gesproken tot den heer Sprenger, wordt de vergadering gesloten.

Scolopendrium vulgare Sm.

Tongvaren.

Tot de meer zeldzame planten, waarvan in de laatste jaren nieuwe groeiplaatsen gevonden werden, behoort ook de Tongvaren.

In 1868 gaf Dumoulin haar op in oude putten te Gronsveld, St. Geertruide en Schinnen, alsmede in rotsspleten op den Pietersberg.

Ik durf niet beweren in Gronsveld alle drinkwaterputten gezien te hebben, maar te Schinnen is ze daaruit in elk geval reeds lang verdwenen.

Op den Pietersberg werd ze ook niet meer teruggezien; 't is echter niet onmogelijk, dat er in een of andere inzinking nog een exemplaar gespaard bleef, zooals zulks ook met de Naalddaren 't geval is.

't Kruidkundig Archief vermeldt de Tongvaren in 1883 nog in den put te Sibbe.

Tot op heden vindt men haar in ons gewest op de volgende plaatsen: St. Geertruide en Bemelen (gemeenteputten), Berg en Terblijt (mergellhelling bij 't Romeinsch rotspark), Houthem (drinkwaterput te Broekem), Ulestraten (helling in 't bosch achter Mingelsberg), Beek (holle weg naar Groot-Genhout), Stein (drinkwaterput te Meers), Elsloo (bosch te Terhagen), Hoensbroek (Zuidmuur der pastorie), Schin op Geul (drinkwaterput te Gerendal), Heerlen (muur der hoeve „de Schiffelder“).

In Noord-Nederland schijnt deze plant veel zeldzamer te zijn dan hier.

In naburig Belgisch en Duitsch gebied is ze ook slechts op enkele plaatsen, vrij ver uit elkaar, verspreid; zoo o.a. bij Eupen.

In Neutraal gebied groeit ze weer meer, n.l. op de kolenkalkkroisen langs de Geul bij Emma-burg; ze zou dus ook bij ons in den Zuid-Oostel. hoek (Vaals, Epen, Gulpen) nog wel kunnen gevonden worden.

Zuidwaarts neemt ze overal sterk toe. Haar totaal verspreidingsgebied omvat Europa (behalve 't Noordelijkst deel); in Azië, de landen langs de Zwarte en de Middellandsche Zee, Noord-Afrika, Japan en Noord- en Midden-Amerika.

* * *

Van onze inheemsche varens behoort *Scolopendrium* met *Ophioglossum* tot de soorten, welke ongedeelde bladeren hebben.

De meest bekoorlijke eigenschap der varens bestaat hierin, dat ze door haar meermalen diep en fijn ingesneden loof, een luchtige afwisseling brengen onder hoogere bloemplanten, zelfs in schaduw; waar deze laatste moeilijker gedijen.

Voor dit doel zou *Scolopendrium* met haar stijve, effe bladeren minder geschikt zijn. Deze toch gelijken meer op die der *Phanerogamen*. De typische wilde vorm is dan ook hoogstens een plaatsje waard om een rots- of ouden muur in schaduw wat te bekleeden.

Heel anders is 't echter gesteld met haar variëteiten, die meerendeels in cultuur op onbekende wijze ontstonden en waarvan er slechts een paar in andere landen ook wild voorkomen.

Men kan er in den tuin veel genotigen van belevan.

Daarom meen ik er enkele te dezer plaatse te mogen vermelden.

Al mag men nu blijven twisten over de begrippen variëteit, speling, monstruositeit enz. en al is er een tijd geweest, dat men aan iedere afwijking, soms zelfs als deze maar aan een paar bladeren of aan een herbariumfragment voorkwam, een nieuwen naam gaf — (More en Lowe geven in hun werken wel 160 vormen van *Scolopendrium* vulgare) — toch zijn er bij deze varensoort inderdaad ook zeer veel opvallend verschillende vormen bekend; in Engeland schijnt ze werkelijk ook wild vormenrijker te zijn dan elders in Europa.

Men moet intusschen ook niet vergeten, dat sommige vormen verloren gegaan zijn. Zeer vele worden nog zorgvuldig gekweekt in 't groote *Alpinum*

van den verleden jaar vrij-jong overleden Ph. de Vilmorin te Verrières, wien de wetenschappelijke cultuur zooveel te danken heeft.

Van den anderen kant is 't toch ook te betreuren, dat tegenwoordig sommige groote werken zóo haastig in elkaar gezet worden, dat men vele, goed gesecheiden vormen ten onrechte onder allerlei synoniemen tot dezelfde variëteit brengt.

Wel beleeft de systematicus moeilijke tijden. De heele indeeling berust immers alleen op uitwendige kenmerken; de erfelijkheidsleer heeft vele nieuwe feiten aan 't licht gebracht, maar ze eischt zoo'n langdurig experiment, dat een florist minstens een kwart eeuw extra zou moeten kunnen leven; thans moet hij maar afwachten of er vluggere methoden gevonden worden om de plantenverwantschap op te sporen.

* * *

Normaal zijn de bladeren van de Tongvaren 15—30 c.M. lang op 5—6 c.M. breed, met spitsen of stomper top, kale, elliptische, tongvormige bladschijf, georde of afgeronde harivormige basis en glanzenden donkerbruinen geschubden relatief korten steel.

Variëteiten met kortere, bredere, meer nier-vormige bladeren met afgeronden top (*reniforme* Mr.) of wel met breed uitstaanden pijlvormigen bladvoet (*sagittatum*) zijn zeldzaam geworden; de eerste lijkt sterk op een andere Z.-Europ. soort.

Bij de typische soort zijn de bladranden gaaf en zwak gegolfd; in tuinen vindt men nog al eens eene variëteit met vrij regelmatig breedgegolfd randen (*undulatum* W.).

Heel mooi is ook de var. *crispum* W. met min of meer ingesneden en gekroesde randen. Nog sierlijker is 't gewas als de eigenschappen dezer twee variëteiten gecombineerd voorkomen (*crispoundulatum* W.). We krijgen dan een vorm, waarbij iedere plooi onberispelijk een volgende bedekt, 't heeft iets weg van een middeleeuwschen Spaanschen halskraag. De bladvoeten zijn hierbij ook gekroesd en liggen over elkaar.

Er wordt van haar dan ook een gretig gebruik gemaakt bij fijne tafelboeketten.

Minder opvallend zijn *coenatum* met geringe karteling en *lobatum* met grove lobben; ook deze kenmerken kunnen gecombineerd voorkomen.

Zeer zeldzaam is de vorm *marginatum* Moore; hierbij zijn de bladeren heel smal, riemvormig; van af 't midden naar den voet is aan weerszijden de rand, verdubbeld, op elkaar gelegen; beide randen hebben sporenhooptjes.

De bladtop is ook normaal wel naar achter omgebogen; maar bij *subcornutum* zijn de bladeren, die meestal korter zijn, sterk gekromd.

Iedere bladtop kan ook langs de middennerf een pl.m. 5—6 c.M. diepe insnijding vertoonen (*bifidum*). Dit verschijnsel vindt men in 't wild wel eens aan enkele bladeren; ook bij vele andere varens (o.a. *Blechnum spicant.*, *Asplenium Trichomanes*; bij *Ophioglossum vulgare* kan de sporen-aar zoo'n splitsing hebben); bij overplanting blijkt 't hierbij echter geen blijvend kenmerk.

Onder de gekweekte vormen vindt men er ook, waarbij 3—5 zulke topinsnijdingen aanwezig zijn (*digitatum*); deze uitsteeksels kunnen dan elk een normalen top hebben of zelf ieder weer aan den top ingesneden, omgerold of gekroesd zijn, of nog anderszins afwijken. Zij zijn in de kweekerij

bekend als palmatum, multifidum, monstruosum, daedalum enz. Ook kan 't voorkomen, dat de top als 't ware afgesneden is en een breede kamvormige lijst zijn plaats inneemt (cristatum).

Heel veel dezer afwijkende vormen zijn bijna of geheel onvruchtbaar.

Uit Spanje worden ook variëteiten met veel kleinere of veel grootere bladeren beschreven (minus, resp. maximum), die deze afwijkingen ook bij overplanting in anderen bodem behouden.

Luersen (1) houdt de eerste echter voor ident. met de type.

De sporenhoopjes bevinden zich aan den achterkant der bladeren; ze beginnen pas op pl.m. $\frac{1}{3}$ der lengte boven den bladvoet en zitten op de nerventakken in 2-3 e.M. lange evenwijdige lijnen naar voren en buiten van de middennerf, echter steeds op eenigen afstand blijvend zoowel van deze als van den bladrand; de dekvliesjes zijn met hun vrijen rand naar elkaar toegekeerd, waardoor telkens twee dezer sporenhoopjes, bij rijpheid in Juli-Sept., tot bruin streepvormige polsters gaan samenvloeien.

Zelden ontmoet men ook nog sporenhoopjes op de bladooren (fructuosum Cbr.) of op boven- en ondervlakte van 't heele blad (suprasorifera Lowe).

Er is overigens zeer weinig verschil tusschen de vrucht- en onvruchtbare bladeren, maar 't is toch nog wel te zien, dat de sporendragende iets krachtiger zijn in 't midden der plant en meer rechtop staan, terwijl de steriele aan den kant meer naar den grond buigen. Misschien komen hierdoor de sporendragers meer vrij, terwijl de onvruchtbare langer ongeschonden blijven, zooals dit in sterkere mate het geval is bij Blechnum spicant., waar de vruchtbare 's winters afsterven, de onvruchtbare overwinteren.

* * *

Volgens de groeiplaatsen in ons gewest en aangrenzend buitenland zou men willen besluiten, dat deze varenssoort een kalkrijke bodem verkiest. Dit gebied is echter te klein om hierover te oordeelen en de gegevens uit andere landen verschaffen hieraangaande ook niet voldoende uitkomst. Hoe moeilijk 't is, bewijst wel 't feit dat b.v. Adelaarsvaren (en Struikheide) in ons land en omringend gebied uitsluitend op zandgrond groeit (in de krijtzone alleen daar waar zand of kiezel 't krijt bedekken), terwijl deze plantensoorten in Englands kusten in de krijtrotten wortelen. (2)

Er zullen dus ook hier weer meerdere factoren de verspreiding bepalen.

Daar de plant Zuidwaarts in Europa sterk toeneemt, kan 't klimaat wel eenigen invloed hebben, maar ze is daar tevens 't talrijkst op de bergen. (3)

Waarom vindt men Muurruit en Miltvaren zelden of nooit buiten de muur- of rotsspleten? Zelfs niet op de helling vlak naast dezen, en gelukt 't haast niet haar buiten muur of rots te kweken, zelfs als men opzettelijk alle concurrenten en vijanden van hen verwijderd houdt?

De cultuur van Tongvaren is intusschen niet moeilijk; zooals alle varens houdt ze van een frissch, rustig, lommerrijk plekje.

(1) Chr. Luersen: die Farnpflanzen, p. 119-889.

(2) Ook in ons land komt ze, in 't wild, alleen in muren of op hellingen voor.

(3) Dr. E. Klein: Ueber Feindschaften im Pflanzenreich, 1912.

Reeds de sporen hebben veel vocht ter ontkieming nodig; aan muren, rotsen en hellingen kan men waarnemen, hoe zich 't eerst op planten die vochtiger zijn en weniger belicht worden, wieren en korstmossen ontwikkelen, waarop zich dan hogere mosjes vormen, die ten slotte den bodem prepareren om de varens sporen te laten ontkiemen. Naarmate de muur sterker belicht wordt en dan meestal droger is, blijven de varens kleiner en schrompelig. Op de berimen onzer holle wegen is de mos- en varensvegetatie op de lichtzijde niet zoo welig als op de schaduwhelling.

Scherpen wind vordragen de varens al evenmin als fel licht en droogte, waardoor zelfs bij soorten die dikke lederachtige, 's winters groenblijvende bladeren hebben, zooals ook Scelopendrium, de randen gaan verkleuren en inscheuren.

In oude drinkwaterputten is meestal schaduw, vocht en rust in voldoende mate aanwezig; op 't eerste gezicht verwondert men zich hoe in muren en rotsspleten 't eenige voedsel bestaat uit afvalproducten der lagere plantjes, en hoe diep toch de wortels soms tusschen de steenvoegen zijn doorgedrongen; maar deze hebben dan toch 't eerst de metselspecie poedervormig gemaakt.

In vele bosschen wordt 't meest aan bovengenoemde voorwaarden voldaan; daarom vindt men dan ook in 't bosch te Terhagen zulke pracht-exemplaren, wier loof zijn volle ontwikkeling bereikt en steeds frisch en ongeschonden blijft. Hoewel ook hier de bodem meestal met mos begroeid is, schijnt de hulp dezer mossen niet noodzakelijk te zijn, want men kan vele varenssoorten in gewonen tuingrond zaaien of overplanten; maar los moet de grond zijn, want onze inlandsche varens hebben geen ontwikkelde hoofdwortel, alleen bijwortels of wortelvezels, uit talrijke zwartbruine draden bestaande, met aan hun einde haarvormige zuigwortels.

A. DE WEVER.

Wie doet er mee?...

Op de laatst gehouden vergadering te Maastricht werd de idee geopperd om te trachten verschillende groepen en groepjes van leden te vinden, zich zich meer speciaal met de studie van een of ander onderdeel van Natuurlijke Historie zouden bezig houden.

Zoo'n speciale bestudeering b.v. van kevers zou, aldus werd er geredeneerd, niet weinig ook ten goede kunnen komen aan 't Museum.

Studie toch vordert studiemateriaal.

En, om zich dit studiemateriaal te verschaffen zou men derhalve gedwongen zijn op de kevervangst uit te gaan.

Op die wijze bestond er kans, dat vele buitgemaakte Coleoptera in 't Museum zouden terecht komen.

De idee lacht ons wel toe.

Lacht ons toe op de eerste plaats, omdat, indien aldus gehandeld wordt, we de zekerheid hebben, dat 't onderdeel van Natuurl. Historie, waar-

mee men zich meer in 't bijzonder wil belasten, ook inderdaad bestudeerd wordt.

Studiegeest opwekken, ontwikkeling aanbrengeu bij de leden is niet 't minste doel, 'twelk ons ons Genootschap nastreeft.

En daarom: Zouden we niet 'ns probeeren groepen en groepjes van speciale liefhebbers voor een of ander onderdeel te vormen?...

Wie doet er dus mee aan 't verzamelen van kevers?

Eenmaal met verzamelen bezig, komt de „studieliefde" dan wel van zelf.

In 't bijzonder richten we ons hier tot de jonge onderwijzers-leden.

Onder hen zijn er, die, al hebben ze 't nog zoo druk in hun werkkring, toch zou nu en dan nog wel de tijd kunnen vinden, voor 'n liefhebberij op Natuurhistorisch gebied.

Die liefhebberij zal op den duur blijken 'n aangename recreatie, 'n zeer ontwikkelende ontspanning.

Desgewenscht kunnen ze aan 't Museum te Maastricht de noodige vangapparaten aanvragen.

Kosteloos worden ze hun verstrekt. Op ééne voorwaarde.

De gevangen kevers moeten na langeren of korteren tijd afgestaan worden aan 't Maastrichter Museum, Museum 'twelk toch feitelijk is h'un Museum.

Aanwinsten voor het Museum.

Fossielen.

De Nederlandsche Maatschappij tot Exploitatie van Mergel- en Kalksteengroeven — (Polmanshuis, Amsterdam) — die haar bedrijf uitoefent te Meerssen, heeft ons alle Krijtfossielen toegezegd, welke op hare terreinen gevonden worden.

Verleden week mochten we reeds een groot aantal van deze fossielen ontvangen.

't Is te hopen, dat de verschillende mergel- en kalksteenondernemingen, welke op 't oogenblik den Zuid-Limburgschen krijtgrond exploiteeren, 't goede voorbeeld dezer Maatschappij navolgen. Zoodoende zullen écht Limburgsche Natuur-historische voorwerpen voor Limburg, waar ze dan toch feitelijk thuis behooren, bewaard blijven.

Leden, die hiertoe kunnen bijdragen, verzoeken we vriendelijk ons in dezen geest te willen helpen.

Van den E. Heer **Ad. Welters**, St. Pieter, ont-

ving 't Museum een groot aantal krijtfossielen van St. Pieter.

Limburgsche Orthoptera.

Van ons medelid **Dr. C. Willemse** te Eygelshoven ontving 't Museum eene collectie Orthoptera.

Limburgsche Coleoptera.

Pater Wilfridus Riswick, uit de Abdij der Paters Benedictijnen te Merkelbeek, schonk 'n honderdtal Limburgsche kevers, met de belofte, dat meerdere exemplaren zullen volgen.

Limburgsche Fauna.

Van den E. Heer **P. Brauns**, Bunde, kregen we verder, eene veldmuis.

Van den heer **A. Gielkens**, Raath, een spreeuw.

Van den heer **Albert Bénazel**, Eijsden, een torenvalk.

Limburgsche flora.

Van ons medelid den heer **Sprenger** kregen we voor den Museumtuin: *Helleborus Viridis*, *Adiantum nigrum* en *Ceterach officinarum*.

Aanwinsten voor de Bibliotheek.

Hydrologische Bibliographie van Nederland, 1ste vervolg, door Dr. J. Versluys m.i. en Dr. J. F. Steenhuis. (v. d. Schrijver).

Kalkmergel en hare voordeelen voor den land- en tuinbouw, door C. Stokkink, gedipl. tuinbouwkundige. (v. d. Schrijver).

Jaarverslag der Rijksopsporing van delfstoffen over 1911, 1912 en 1913. (Jos. Cremers).

Den verschillenden schenkers zeggen we hartelijk dank!

Officieël. — Nieuwe leden.

Nieuwe leden Natuurh. Genootschap, de heeren Cl. Goffin, drukker-uitgever, Maastricht; Hardy, apotheker, Wijk-Maasricht; Fr. Schmits, Boekhandel, Maastricht; Jaeg. Hoeberechts, onderwijzer, Bunde; C. Idzerda, apotheker-scheikund. aan het Rijks-Landbouwproefstation, Maastricht; L. Grossier, apotheker, Maastricht; F. A. des Tombes, Rozenburglaan 64, Rotterdam; H. A. Burgerhout, Eendrachtsweg 66, Rotterdam; Dr. W. G. N. van der Sleen, Laboratorium, Stooftstr., Haarlem; M. Theunissen, Boomkweker, Breust-Eijsden. De Z.Eerw. heer J. H. Hennis, rustend pastoor, Ambij. De Nederlandsche Maatschappij tot Exploitatie van Mergel- en Kalksteengroeven, Polmanshuis, Amsterdam trad toe als Begunstiger.